

Fra gården til gaden

Byforandring med forbilleder

Byplanlægningens bedste resultater er skabt ved regulering af vækst – når man gav form til noget, som var på vej. Men hvad gør man, når noget ikke er på vej – når byen forsvinder? Når handelsgadernes butikker forsvinder til nye placeringer ved indfaldsvejene, til overdækkede butikscentre eller udkonkurreres af internethandelen?

Af seniorforsker, emeritus Niels Boje Groth, Københavns Universitet

Hidtil har man med planloven forsøgt at bremse forfaldet i bymidterne med regler for butikkers størrelser og deres placering, og mange byråd har forsøgt at holde gang i bymidterne med kostbare gågadebelægninger, pladser og udsmykning. Med det stærke fokus på at bremse udvikling har der manglet en 'plan B' for, hvad man skal gøre, hvis bremserne ikke virker. En sådan plan skal handle om et nyt indhold i de gader, hvor butikkerne forsvinder, men også hvad der sker, dér hvor dagligvarebutikkerne flytter hen. I denne lille artikel og en efterfølger i næste nummer af Byplannyt vil jeg se på forslag, der kan indgå i en sådan plan.

Forslagene er ikke til nyt bydesign, men til overførsel af afprøvede traditioner for udformning af byrum og bykvarterer: En Hollandsk tradition for gadens udformning og en Engelsk tradition for boligomkransede pladsdannelser. Disse forslag forsøger jeg at sætte i perspektiv af klassiske ideer om pladser og supplerer med moderne tanker om liv, der skaber andre former for byrum.

Gaden

I de Hollandske kanalgader økonomiserer man med pladsen. Husene står tæt med deres smalle gavle mod gaden således, at alle kan få en plads. Foran hvert hus har man i århundreder anlagt smalle private forarealer, en stoep, med plads til en bænk og trædesten til indgangsdøren. Vi er langt fra den danske forhøvede bag havelåge og stakit eller hæk, flagstang og små blomsterbede. De Hollandske forarealer ligger på række langs husgavlene, som et fortov, men uden at være det.

Stoep'en i hollandsk maleri



"Den lille gade" af **Johannes Vermeer** (1632-1675). To børn leger ved husets stoep. Den er hævet lidt - som et trappetrin - over gadens niveau og bemalet med flisemønstre, der signalerer en forlængelse af huset ud i gaden. Bænke er placeret både langs med den facadevendte husgavl og på tværs af stoep'en. (Med tilladelse fra Rijksmuseum, Amsterdam).



Den samtidige maler, **Jan Steen** har portrætteret Delfts borgmester og hans datter. Langs huset løber en flisebelagt stoep med adgangstrappe, repos og bænk, hvorpå borgmesteren sidder og støtter sig til trappens gelænder, medens han samtaler med én af byens borgere. Hun står på et klinkebelagt fortov mellem stoep'en og den stenbefæstede gade, der grænser op til kanalen.

De er møbleret med bænke, der ofte er tværstillede, og som sammen med mange udgående trappetrin forhindrer brugen af stoep'en som fortov. Gadens fodgængere holdes derved på afstand af vinduerne, som ellers giver uhindret adgang til beskuelse af de gadevendte stuer og værelser i husene. Med den diskrete distance bliver truslen om indblik i privatlivet dobbeltrettet, idet gadens fodgængere jo også holdes under opsyn af beboerne i stuerne bag vinduerne.

Fra handlegade til boliggade?

Det er denne hollandske gadetype, som kunne danne model for en transformation af de butikstomme handlegader med det formål at skabe en varig og attraktiv ny gade, hvor tomme butikker i stueetagen ændres permanent til boliger og fyldes med liv. De hollandske forarealer er med deres delikate belægninger og inventar af en kvalitet, der signalerer varighed. I ældre danske købstadssteder

Stoep'en i dagens bybillede, Holland



Til højre en hævet flisebelagt stoep i Delft. En stenpullert med støbejernsbøjle angiver grænsen mellem to naboer og forhindrer samtidigt brugen af arealet som fortov. Øverst til venstre en stoep i Amsterdam udført i marmorfliser, der afgrænser stoepen med et belægningsskift fra gadens teglstensklinker, og møbleret med bænke og trapper. Nederst til venstre en stoep i en ny bebyggelse i Amsterdams tidligere havneområde. Møbler fra lejligheden er trukket ud og vidner om den aktive brug, som hollænderne fortsat gør af disse beskedne forarealer.

Dansk stoep?



At følge med i bylivet kender vi fra brugen af gadespejlet. Her i Bogense er gadespejlet erstattet af en bæk, som kan finde uforstyrret plads på fortovet i ly af de udgående trappesten. Det er denne selvbestaltede løsning, som efter hollandsk forbillede foreslås gjort permanent – med et bredere privat areal, klart adskilt fra fortov eller gågade med belægningsskift og niveauspring.

er vi fortrolige med det beskedne areal under tagdryppet, ofte befæstet med små piksten frem til de gamle rendestene. Hvor disse tagdrypsarealer er bevaret, kan man nu og da finde en bæk for husets beboere og et par trappetrin til gadedøren. Det er dette areal, man skal forestille sig udvidet til omtrent en meter og privatiseret med varig belægning, eventuelt i et hævet niveau og beskedent møbleret med bæk eller tværgående lave sidde-mure og renovering af butiksfacaden som boligfacade med stuevinduer og gadedør.

Ideen til en sådan permanent omlægning af centrale handegader til boligområder opstod under et studie af de omtrent 100 stationsbyer, som i 2007 mistede deres status som kommunecentre. Center for Strategisk Byforskning udførte projektet for Realdania, som var bekymret for reformens virkning for kommunecentrenes livsgrundlag efter bortfaldet af deres centerstatus. Projektet viste (Groth & Fertner, 2013), at mange af disse byer nok havde mistet rådhusfunktionen, men fortsat fungerede som oplandscentre for kultur, idræt, skole og dagligvareforsyning. De

havde desuden fået en funktion som boligbyer – både for ældre fra oplandet og for tilflyttende familier i det større regionale arbejdsmarked, som byerne ligger i. Her udgør de tidligere kommunecentre et attraktivt bosætningsvalg for mange familier, fordi de rummer sikre opvækstmiljøer for børn, attraktive boliger ofte med landskabelig beliggenhed, dagligvareforsyning og et socialt nærmiljø omkring skole og fritidsfaciliteter (Fertner et al., 2015). De nye boligområder danner ramme om socialt liv med familie og venner og for unge mennesker, der ofte bruger værelset som mødested eller hænger ud på de mere isolerede grønne områder udenfor de grønne fællesarealer med legepladser for børn og mødepladser for dagplejemødre med deres barnevogne.

Hvor fritidsaktiviteter tidligere var koncentreret omkring byens sportsplads, udfoldes de i dag også omkring nye svømmehaller, wellness- og motionscentre, klublokaler - og de nye pladser ved dagligvarebutikkerne fungerer ikke kun som parkeringspladser, men danner også ramme om kortvarige møder og informa-

tionsudveksling, skolebørns salg af lotterikuponer til støtte for klasserejsen eller børnehjælpsdagen eller de unges hænge-ud steder.

Bylivet udvikler sig således flere steder i byen og ikke blot i centrum, sådan som vi som byplanlæggere måske er tilbøjelige til at mene. Denne spredning af aktiviteterne gør det aktuelt for by- og landskabsplanlægning at flytte med og facilitere denne spredning og punktvis koncentration af bylivet med udformning og pleje af de nye rum og forbindelserne mellem dem.

Fortsættes i næste nummer ...

I næste nummer af Byplannyt drøfter jeg disse byrum under overskrifterne: Enemærker, de nye butikstorve og 'andre steder' og slutter med et overblik over byrumstyperne, deres oprindelse, status og foretrukne besøgende.